

DUYGULAR (Reşat Önder)

A. Tarifi

Duygu (Os.His, İhtisas, Tehassüs, Hissiyât, Hissiyet, Şuur-i kalbî, Hissiyeti kalbîye, Vicdan; Fr. Sentiment; Al. Gefühl; İng. Sentiment, Feeling; İt. Sentimento)¹ **İç ve dış uyarımların, zihinsel işlevlerinden ayrı olarak kişide yarattığı değişme, etki ve tepkilerin bütünüdür.** Bir başka deyişle, uyarmaların hoşla gitmesi yada gitmemesi sonucu, insanda haz (pleasure) yada elem (pain) doğrultusunda uyanan izlenimlerdir.² Haz hoşla giden bir hal, elem ise hoşla gitmeyen bir haldir.³

Duygu, herhangi bir belli uyaran karşısında aşağı yukarı devamlılık ve tutarlılık gösteren fakat, heyecandan daha zayıf, zihni yönü olmayan;⁴ yeğinliği, sürekliliği ve yerleşik oluşu bireyin davranışlarına etkide bulunan⁵ onunla hayata renk gelen psikolojik bir olgudur.

B. Duyguların Guruplandırılması

Bilindiği gibi duygulanım ve coşku yaşantısı hoş olan ve olmayan yada haz ve elem arasında değişen geniş bir yelpaze içinde yer alır. Yelpazenin bir ucunda haz, öbür ucunda elem bulunur. Kaynağını dürtülerden alan bu iki iç duygulanım ve coşkunun birbirine zıt etkileri görülür. Haz ve elem durumu ve bunlardan türeyen diğer duygulanım ve coşkular, nitelik ve niceliklerine göre harekete, jسته, mimiğe ve düşünceye yansır. Haz hareketi artırır, mimik ve jestlere canlılık verir. Düşünceyi hızlandırır. Buna karşılık elem, bir sınır içinde hareketi yavaşlatır. Düşünceyi ağırlaştırır.⁶ Tüm bunlar duyguların çeşitli ve karışık olduğundan herkes tarafından kabul görececek bir tasnifin zorluğunu ortaya koymaktadır.

Duyguların karışıklığı ve çeşitliliği herkesçe benimsenebilecek bir tasnifi geliştirmenin imkânsızlığı bilinmesine rağmen; duyguların daha iyi kavranması için bakış farklılığından kaynaklanan çeşitli tasnif türlerini vereceğiz.

1.Kaynaklılık Bakımından

Psikologlar heyecanları ve duyguları uzun süre sınıflandırmaya çabalamışlar, fakat herkesin üzerinde anlaşabileceği bir sınıflama

¹ HANÇERLİOĞLU, Orhan; Felsefe Ansiklopedisi (Kavramlar -Akımlar), Remzi Kitabevi Yay., İstanbul-1976, Duygu mad.

² KÖKNEL,Özcan; Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, 4.bas. Altın Kitaplar Yay., İstanbul, 1982, s.67.

³ UYSAL, a.g.e., s.20-21.

⁴ TÜTÜNCÜ, Mehmet; “Çocukta Duygu ve Heyecan Eğitimi”, D.E.Ü. İ.F.D. sayı IV, İzmir-1987, c.4, s.226.

⁵ BAŞARAN, İbrahim Ethem; Eğitim Psikolojisi, 12.baskı, Gül Yay., Ankara,1992, s.103-104.

⁶ KÖKNEL, a.g.e., s. 68-69.

bulamamışlardır. Heyecanların sınıflandırılmasından vazgeçen psikologlar, “temel heyecanlar” sorusuyla ilgilenmeye başlamışlardır. Bunlardan **Plutchik (1980)** sekiz temel heyecan önermiştir: **Korku, kızgınlık, neşe, hüzn, yakınlık, nefret, umut ve hayret...** Plutchik’e göre, diğer bütün heyecan ve duygular da sekiz temel heyecanın karışımından oluşur.⁷

Descartes’e göre “temel duygulanımlar altı tanedir: Şaşma, sevgi, tikslenme, şiddetli istek, üzünlük ve sevinç.”⁸

2.Genel Temayülleri Bakımından

Heyecanların, şiddeti azalmış sürekli şekillerine “duygu=his” (sentiment) denir. Hislere az veya çok miktarda zihni unsurlar (tasavvurlar) da karışmış bulunur. Şefkat ve hürmet, utanmak, vicdan azabı, din ve sanat sevgileri, ana-baba sevgileri birer duygudur.⁹

Genel temayülleri bakımından duyguları üç sınıfta toplamak mümkündür:

a-Bencil (egoist) duygular

b-Benci-özgeci duygular

c-İdeal ve yüksek duygular¹⁰

a-Bencil duygular, kendini beğenmek ve sevmek, oyun ve para sevgisi, tecessüs, mülkiyet saadet aramak gibi duygulardır. b- Benci-Özgeci duygular da ferdi, insanlığa ve topluluğa bağlayan duygulardır. Bunların temeli sempati duygularıdır. Başlıcaları kardeş, arkadaş sevgisi, hemşerilik, mektep arkadaşlığı, şeref, gurur, aşağılık duygularıdır. c-İdeal duygular ise, yüksek bir ideale bağlanmaktan doğarlar. Din ve ahlak sevgileri, sanat ve ilim aşkı, milliyet ve vatan duyguları bu nevidendir.¹¹

3. Kaynakları ve İç Yapıları Bakımından

“Duygular kaynaklarına ve iç yapılarına göre:

a-Vücutun organlarından ve duylardan gelen duygular.

b-İnsanın kendi benliğine, kendi varlığına karşı beslediği benlik duyguları (ki bunlara kişisel duygular da denir.)

c-Başkalarına karşı beslediği sosyal duygular,

d-Doğruluk, iyilik güzellik ve gerçeklik gibi idealle ilgili yüksek duygular,

e-Heyecanlar olmak üzere guruplandırılır.”¹²

4.Tepkileri Bakımından

Tepkileri bakımından da duyguları üçe ayırmak mümkündür:

“a-Saldırcılık davranışlarına yönelten duygular: “Öfke, kıskançlık, nefret, düşmanlık gibi,

⁷ CÜCELOĞLU, a.g.e., s. 263.

⁸ GÖKBERK, Macit; Felsefe Tarihi, 6.baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990, s.274.

⁹ PAZARLI, Osman; Din Psikolojisi, 1.baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1968, s.77.

¹⁰ UYSAL, a.g.e., s.21.

¹¹ PAZARLI, a.g.e., s.77.

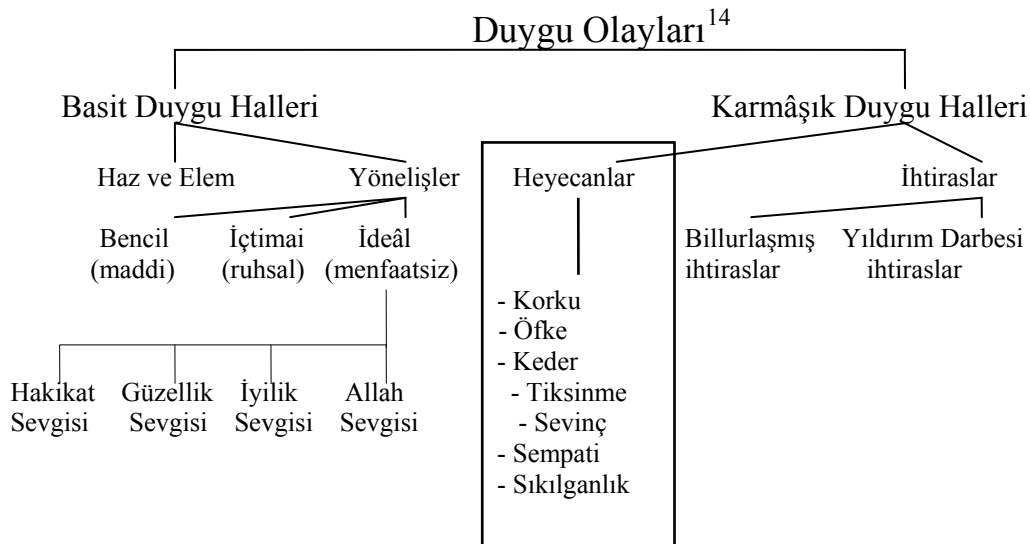
¹² TÜTÜNCÜ, D.E.Ü.İ.F.D., a.g.e., c.IV, s.267.

b-Yasaklayıcı ve savunucu davranışlara, yönelten duygular: Korku, üzüntü, sıkıntı, hüzün, keder, bıkkınlık ve şiddetten korkma gibi,

c-Sevindirici davranışlara yönelten duygular: Sevgi, şefkat mutluluk, haz, zevk ve merak duyma gibi.”¹³

5.Şematik Bir Tasnif

Yukarıda bakış açıların farklılığından kaynaklanan tasnif türleri verdik. Nurettin Topçu, “Psikoloji” adlı eserinde şematik bir tasnifi vermektedir. Bu görsel tasnifin daha anlaşılır olduğu, araştırmamızın ana konusu olan heyecanların yerinin tespiti açısından önem taşıdığı ortadadır. Şemada görüleceği gibi ona konumuz olan heyecanlar kısmında, ileride tek tek ele alacağımız heyecanları ilave ederek göstereceğiz. Hiç bir tasnifin ilk tasnif olmadığı gibi son tasnif de olamayacağı açıktır.

Reşat ÖNDER

¹³ BAŞARAN, a.g.e., s.104.

¹⁴ Nurettin TOPÇU'dan naklen KAYIKLI, Hasan; Psikolojide Sevgi, (Diploma Çalışması, yön. Erdoğan Fırat) D.E.Ü.İ.F., İZMİR- 1988, s. 5.